

Отже, визначено основні педагогічні умови професійного зростання майбутніх керівників закладів освіти під час практичної підготовки: формування управлінської поведінки, практична та проєктна складова, безперервна освіта, саморозвиток, самоосвіта, самоменеджмент, формування готовності до управління закладами освіти, взаємодія викладачів і здобувачів, використання інноваційних педагогічних технологій. Реалізація визначених педагогічних умов забезпечить професійне зростання, вмотивованість на подальший розвиток майбутніх керівників до управління закладами освіти.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко та ін. – К.: Аконтіт, 2005. – Т. 3. – 863 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник / Н. П. Волкова. – К., 2007. – 616 с.
3. Профателюк Л. С. Формування готовності майбутнього керівника до управління закладом освіти: кваліфікаційна робота / Л. С. Профателюк. – Вінниця, 2021. – 88 с.

References

1. Yaremenko, V. comp., 2005. *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Tom 3 [New explanatory dictionary of the Ukrainian language. Vol. 3.]*. Kyiv: Aconite.
2. Volkova, N. P. 2007. *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv.
3. Profatelyuk, L. S. 2021. *Formuvannia hotovnosti maibutnoho kerivnyka do upravlinnia zakladom osvity [Formation of the future leader's readiness to manage an educational institution]*. Vinnytsia.

УДК 373.2.016:502/504(045)

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Михайлова К.В., Микуліна А.К.

FORMATION OF NATURAL AND ECOLOGICAL COMPETENCES OF PRESCHOOLERS

Mikhailova Kateryna, Mykulina Antonina

У статті піднімається проблема формування природничо-екологічної компетенції у дошкільників; висвітлено сучасні форми та методи формування у дітей дошкільного віку знань про природне довкілля, виховання позитивного ставлення до природи та усвідомлення своєї відповідальності за екологію рідного краю. Наголошується, що дошкільникам необхідно надавати знання у доступній для них формі, щоб спонукати подальше пізнання навколишнього, розвивати і виховувати дитину.

Ключові слова: природничо-екологічна компетенція, екологічна культура, екологічна свідомість, природне довкілля, природне явище, природоохоронна діяльність, форми та методи екологічного виховання.

The article has raises one of today's urgent problems – the formation of natural and ecological competence in preschoolers. The essence of the concept of "ecological education" has been revealed, which aims not only to enrich children with relevant knowledge, but also to focus on realizing the ecological value of the natural environment in its unity with man. It is emphasized that it is necessary to provide preschoolers with knowledge in a form accessible to them in order to encourage further knowledge of the environment, develop and educate the child.

Modern forms and methods of ecological education are covered, in particular: ecological classes, excursions, walks, ecological fairy tales, various types of ecological games, ecological holidays, entertainment and others, which contribute to the formation of knowledge in preschool children about the natural environment, the education of a positive attitude towards nature and awareness of one's responsibility for the ecology of one's homeland.

Key words: *natural and ecological competence, ecological culture, ecological awareness, natural environment, natural phenomenon, environmental protection activity, forms and methods of ecological education.*

У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується, що однією з важливих проблем на сучасному етапі є формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетенції. Дитина з самого раннього віку особливо цікавиться природним довкіллям. В. Сухомлинський писав «Світ, що оточує дитину, це перш за все світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою» [3, с. 283]. Її цікавить все: від способу життя маленької істоти до влаштування Всесвіту.

Завдання педагогів – не лише ознайомлювати дітей з різноманітним світом природи, а також навчити їх цінувати й оберігати природні ресурси, усвідомлювати наслідки своєї діяльності для довкілля. Важливим є пошук ефективних шляхів формування у дітей знань про природу та активної позиції «захисника і друга» світу природи, що є основою у вихованні екологічної культури дошкільників.

Одним із шляхів формування екологічної культури дошкільників є звернення до надбань педагогічної спадщини В. Сухомлинського, який довів, що природа сама по собі не виховує, виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому формування екологічної культури тісно пов'язане з природоохоронною діяльністю. Великий педагог вважав, що самих екологічних знань щодо охорони навколишнього середовища недостатньо, важливо, щоб вихованці брали активну участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки тоді у них

сформується бережне ставлення до неї.

Вивчаючи ідеї екологічного виховання В. Сухомлинського, науковці О. Савченко, А. Степанюк, Н. Лисенко, Н. Глухова, В. Фокіна прийшли до висновку, що метою екологічного виховання є цілеспрямоване формування у дітей екологічних знань, розуміння взаємозв'язку людини з природним довкіллям та виховання у дітей особливої відповідальності людини за стан навколишнього середовища. Все це потрібно здійснювати з раннього віку, коли починає формуватись світогляд особистості.

Мета статті: на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та досвіду роботи закладів дошкільної освіти розкрити особливості формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетенції.

У БКДО наголошується: важливим завданням ЗДО є забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою, що перед вступом до школи дитина повинна оволодіти природничо-екологічною компетенцією.

Природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності [1, с. 12].

Оволодіти природничо-екологічною компетенцією для дитини це: бути обізнаною з природним середовищем планети Земля та Всесвітом як цілісним організмом, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; усвідомлювати їх значення для діяльності людини, для себе; сприймати природу як цінність; виокремлювати позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи; довільно регулювати власну поведінку в природі; усвідомлювати себе частиною великого світу природи; знати про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття й краси; виявляти інтерес, бажання та посильні вміння щодо природоохоронних дій; знати про необхідність дотримання людиною правил доцільного природокористування, чистоти природного довкілля, заощадливого використання

природних багатств, використання води, електричної та теплової енергії в побуті; докладати домірних зусиль для збереження, догляду та захисту природного довкілля.

Для оволодіння дитиною природничо-екологічною компетентністю у ЗДО важливу увагу слід звертати на екологічне виховання дошкільників, тобто співпрацю педагогів та дітей, яка спрямована на розвиток умінь гармонійно взаємодіяти з природою. Важливо виховувати екологічну культуру дошкільників, яка формується через образ досконалого навколишнього світу, умовного ідеалу, що ґрунтується на міцних знаннях про природу та екологічних потребах живих організмів, позитивному ставленні дорослих до природи та усвідомленні своєї відповідальності за екологію рідного краю.

Досвід освітньо-виховної роботи в умовах сучасних ЗДО показує, що вихователі використовують різноманітні форми та методи екологічного виховання дошкільників. Це, насамперед, екскурсії та спостереження, під час яких діти, взаємодіючи з природою, накопичують знання, спостерігають та аналізують різні прояви в природі. Для повноцінного розвитку потрібне живе спілкування з природою. В. Сухомлинський писав: «... спостереження мають осмислюватися і запам'ятовуватися. Я прагнув, щоб в усі роки дитинства навколишній світ, і природа постійно живили свідомість дітей яскравими барвами, картинками. Ми йшли в природу вчитися, думати, спостерігати» [3, с. 272]. Доцільно під час спостережень використовувати оповідання видатного педагога, які знайдуть відгук у душі кожної дитини («Що найтяжче журавлям?», «Як Марійка поливала дерева», «Зайчик і Горобина», «Як визволити джмеля», «Покинута кошения», «Дуб», «Ранковий вітерець», «Конвалія», «Золоті стрічки» та ін.). Такі заняття залишають у кожної дитини іскру любові до природного довкілля і бажання берегти кожну квітку, метелика, дерево, кущик, а в цілому допомагають виховувати у дітей екологічну культуру. На сучасному етапі використовуються екскурсії природничого змісту, заняття-досліди, заняття з використанням моделей та екологічних знаків, заняття клубу «Зелений патруль», «Кришталеве повітря»

тощо, а також заняття-подорожі по сторінкам Червоної книги України тощо.

Подаючи дітям інформацію про навколишнє середовище, застосовують пояснювально-ілюстративний метод (розповідь, пояснення, бесіда). Розповіді містять навчальні елементи, використовується цікавий природничий матеріал. Багато занять будуються у формі евристичної бесіди, з проблемними запитаннями, завданнями, які вирішуються під час бесіди з дітьми. Це дає дітям змогу вчитися порівнювати, аналізувати, використовувати вже набуті знання, розвивати логічне мислення. За потреби пояснюють, доповнюють, вчасно спрямовують роздуми дітей у потрібне русло. Співпраця дорослих і дітей, партнерство, взаємоповага сприяють налагодженню гуманних стосунків між ними [2, с. 178].

Важко переоцінити роль екологічної казки, завдяки якій дітям стають зрозумілими складні явища в природі. У доступній формі можна донести до свідомості дитини про відносини людини і природи, важливість людської праці в природі тощо. Особливо цінні казки, придумані самими дітьми, які сприяють розвитку творчості, збуджують думку дитини, виражають її власне ставлення до оточуючого світу.

Важливу роль у екологічному вихованні відіграють дидактичні ігри, завдяки яким дитина вчиться виділяти ознаки явищ і предметів, засвоювати та закріплювати інформацію про неживу природу, явища природи, рослинний і тваринний світ, порівнювати, аналізувати тощо. Доцільно на свіжому повітрі проводити екологічні ігри, наприклад. «Ліс, його збереження та охорона», використовувати наочний матеріал, вдало підбирати художнє слово, ігрові моменти, ігрові дії. У роботі з дітьми вихователь повинен широко використовувати художню літературу (вірші, казки, оповідання), народний фольклор (прислів'я, приказки, повір'я, прикмети, легенди). У виховному процесі практикується використання наочності. Це різноманітні ілюстрації, гербарії, альбоми («Тварини та рослини Червоної книги», таблиці, схеми, карти, макети, фотографії, натуральні природні об'єкти (рослини, вода, ґрунт).

Велику роль у формуванні екологічної свідомості має практична

дослідницька діяльність в природних умовах. У дошкільному закладі систематично ведеться календар спостережень за погодою у різні пори року, проводяться досліди з водою, ґрунтом тощо.

Вирішити завдання в процесі дослідження допомагає екологічний проект, під час якого діти спостерігають, досліджують, малюють, ліплять, граються, слухають музику, знайомляться з літературними творами, складають свої казки та оповідання. Так, наприклад, в роботі з дітьми з метою формування елементарних уявлень про спосіб життя перелітних та осілих птахів, їх значення у екосистемі і житті людини можна використати проект «Птахи – наші друзі».

Щоб викликати у дітей позитивний емоційний відгук на природне оточення у дитсадку можна проводити свята та розваги, зокрема «Свято Землі», яке створить масштаб загального бачення планети, її значення для людей та всього живого, розвагу про перелітних птахів «Прилітайте птахи, прилітайте», відсвяткувати «День води» тощо.

Формуючи у дошкільників природничо-екологічну компетенцію вихователь повинен формувати у дітей гуманне ставлення до природи, викликати у них співчуття до живих істот, пояснювати, що від людей залежить стан наших міст, сіл, країни та планети; допомогти дошкільникам відчувати себе захисником та другом природи. Теоретичні знання дітей слід підкріплювати практичними заняттями, продемонструвавши, як саме можна допомагати природі – виготовити годівницю для птахів, посадити дерево, квіти тощо. Потрібно серйозно ставитися до дитячих спостережень, підтримувати інтерес до різних явищ, що відбуваються у природі, дбати, щоб у дітей під час занять сприймання явищ та предметів навколишнього середовища здійснювалось за допомогою всіх органів чуття – зору, слуху, дотику та нюху. Проводячи заняття з екологічного виховання, слід знаходити індивідуальний підхід до кожної дитини, знайти методи та прийоми навчання, за допомогою яких можна зацікавити дитину, залучити до співпраці, допомогти побачити у природному довкіллі все, що нас оточує і зрозуміти взаємозв'язок між явищами, живою та неживою природою.

Проте успішна освітня діяльність неможлива без роботи з батьками. Під час виховання у дітей екологічної культури важливу роль відіграють батьки. Їх відношення до живих об'єктів, рослинного світу, праці в природі діти наслідують. Тому завдання дошкільного закладу – з'ясувати, чи докладають батьки достатньо зусиль для формування у дітей природодоцільної поведінки.

З метою виявлення сформованості у батьків екологічної культури та формування її у своїх дітей можна розробити та провести анкету «Природа і ми», а після проведення її, скласти пам'ятки для батьків («Любіть і бережіть природу», «Отруйні рослини», «Домедична допомога у разі отруєння пестицидами» та ін.), з яких вони дізнаються, наприклад, як у сім'ї формувати у дітей екологічну свідомість, як діяти у тих чи інших ситуаціях. У роботі з батьками використовуються різні форми роботи: батьківські збори, консультації, папки-пересувки, конференції, вечори запитань та відповідей, створюються куточки для батьків, фотовиставки, розміщення різних матеріалів для батьків в інтернеті тощо.

Важливу роль у формуванні природничо-екологічної компетентності дитини відіграє керівник ЗДО. Так, у базових садках міста Мукачево створено хорошу базу для ознайомлення дітей з природою, наприклад, у ЗДО № 5 оригінально оформлені куточки природи, квітник, кусочок лісу, саду тощо; у ЗДО № 29 – чудовий город, де вихованці вирощують овочі; у ЗДО № 2 виділено приміщення, де зібрано дидактичний, роздатковий матеріал для проведення інтегрованих занять по ознайомленню дітей з природою, наявний дендрарій, живий куточок тощо. У дошкільних закладах систематично проводиться діагностика рівня сформованості природничо-екологічної компетентності у дітей різних вікових груп, після проведення якої вихователі мають можливість вносити корективи щодо проведення подальшої роботи з дітьми, планують проведення інтегрованих занять, спостережень, екологічних стежинок, дослідів у природі, намічають індивідуальну роботу з дітьми тощо.

Отже, дошкільне дитинство – важливий етап у становленні екологічного світогляду людини, передбачає створення передумов гуманної взаємодії з

природним довкіллям. Дошкільники проявляють особливий інтерес до природи, тому екологічне виховання в ЗДО займає важливе місце в розвитку пізнання навколишнього світу, виробленні гуманного ставлення до всього живого і формуванні усвідомленої поведінки у природному середовищі.

Для успішного формування у дошкільників природничо-екологічної компетенції вихователям дошкільних закладів слід збагачувати знання дітей про природу, формувати екологічну культуру, а для реалізації цих важливих завдань використовувати у освітньо-виховному процесі різноманітні сучасні форми та методи екологічного виховання, зокрема: екскурсії, екологічні казки, дидактичні ігри, інтегровані заняття, екологічні свята, практичні заняття, проекти, експерименти, праця в природі, ігри-подорожі, ігри-медитації, демонстрація картин та фільмів, бесіди, словесно-логічні завдання, екологічні виставки, екологічні стежки, екологічні конкурси тощо.

Дане дослідження не є повним і завершеним розв'язанням порушеної проблеми. Перспективною є розробка нових підходів ЗДО до організації освітньо-виховного процесу щодо формування природничо-екологічної компетенції у дітей в різних вікових групах.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2021. № 33 [Електронний ресурс]. – К., 2021. – 37 с. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Лисенко Н. В. Еко-ко: дошкільник пізнає світ природи: навч.-метод. посібник / Н. В. Лисенко. – К.: ВД «Слово», 2015. – 352 с.
3. Сухомлинский В. О. Выбранные творы в 5-ти т. / В.О. Сухомлинский. – К., 1976. – Т. 2. – 410 с.

References

1. Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoi osvity) nova redaktsiia: Nakaz Ministerstva osvity i nauky vid 12.01.2021. №33 [On the approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education) new edition: order of the Ministry of Education and Science dated January 12, 2021. No. 33.]. 2021. Kyiv. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Lysenko, N. V. 2015. *Eko-ko: doshkilnyk piznaie svit pryrody [Eco-ko: a preschooler gets to know the natural world]*. Kyiv: VD Slovo.
3. Sukhomlynskyi, V. O. 1976. *Vybrani tvory: v 5 t. T. 2. [Selected works in 5 vol. Vol. 2]* Kyiv.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>